

Філософія

УДК 2-43

DOI <https://doi.org/10.52761/3041-1777.2025.20.9>

ІНТЕРНЕТ-МЕМИ З РЕЛІГІЙНИМИ ПЕРСОНАЖАМИ ЯК ЗБРОЯ: ДОСВІД УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Ольга НЕДАВНЯ

*кандидат філософських наук, старший науковий співробітник,
Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди
Національної академії наук України
вул. Трьохсвятительська, 4, м. Київ, 01001, Україна
e-mail: okyjanka@gmail.com
ORCID: [0000-0003-4634-1137](https://orcid.org/0000-0003-4634-1137)*

Бібліографічний опис статті: Недавня О. (2025). Інтернет-меми з релігійними персонажами як зброя: досвід українців під час війни. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія.* 20, 111–119. <https://doi.org/10.52761/3041-1777.2025.20.9>

***Метою** даного дослідження стало виявлення місця нового явища в осмисленні подій сучасної війни Російської Федерації проти України — Інтернет-мемів з релігійними персонажами, окреслення їх значення для опору військовій та інформаційній агресії ворога. Для цього проаналізований контент таких Інтернет-мемів, котрий розповсюджується в українському секторі Мережі та за її межами останніми роками. Внаслідок відповідного аналізу означені основні характерні особливості Інтернет-мемів з релігійними героями: звернення до персонажів різних релігійних систем, синтез і кроскультурні зв'язки сюжетів. Показано, що по максимуму залучаються в Інтернет-меми християнські персонажі (Ісус Христос, Богоматір, святий Микола, архистратиг Михайло, святі Ольга та Володимир та ін.), зустрічаються і язичницькі (Перун та ін.). **Наукова новизна** дослідження: виявлено сміливі новації у трактуванні християнських персонажів, які допомагають українцям у їх опору ворогові: Христос у бронезилеті та камуфляжі йде на поміч нашим воякам, Діва Марія закриває своїм Покровом українських воїнів та всю Україну, свята Ольга бере до рук джавелін, і навіть постає “свята Джавеліна”. Новаторство в Інтернет-мемах стосується також переосмислення відповідальності українців у їх взаємодії зі святими: тепер не тільки святий Микола захищає дітей від російських ракет, але і український воїн опікується цим святим, що примандрував з подарунками. Визначено, що у воєнних Інтернет-мемах може відбуватись мікс вітчизняних сюжетів з релігійними персонажами та сюжетів зі світських культурних продуктів євро-*

атлантичного кола. Зроблені **висновки**, що Інтернет-меми з релігійними персонажами популярні як ефективна зброя в інформаційній війні та як засіб підтримання стресостійкості українців.

Ключові слова: Інтернет-меми, релігійні персонажі, Україна, війна, інформаційна зброя.

Olha NEDAVNIA

Candidate of Philosophical Sciences, Senior Researcher,

*Department of Religious Studies, Institute of Philosophy named after G.S. Skovoroda,
National Academy of Sciences of Ukraine*

Tryohvsiatytelska St., 4, Kyiv, 01001, Ukraine

e-mail: okyjanka@gmail.com

ORCID: [0000-0003-4634-1137](https://orcid.org/0000-0003-4634-1137)

INTERNET MEMES WITH RELIGIOUS CHARACTERS AS WEAPON: THE EXPERIENCE OF UKRAINIANS DURING THE WAR

*The purpose of this research was to identify the place of a new phenomenon in the understanding of the events of the modern war of the Russian Federation against Ukraine – Internet memes with religious characters, outlining their significance for resistance to the military and information aggression of the enemy. For this purpose, the content of such Internet memes, which has been distributed in the Ukrainian sector of the Global Network and beyond in recent years, was analyzed. As a result of the corresponding analysis, the main characteristic features of Internet memes with religious heroes were identified: appeal to characters from different religious systems, synthesis and cross-cultural connections of plots. It is shown that Christian characters are most often involved in Internet memes (Jesus Christ, the Mother of God, Saint Nicholas, Archangel Michael, Saints Olga and Volodymyr, etc.), and pagan ones are also found (Perun, etc.). **Scientific novelty** of the study: bold innovations were discovered in the interpretation of Christian characters who help Ukrainians in their resistance to the enemy: Christ in a bulletproof vest and camouflage goes to help our soldiers, the Virgin Mary covers Ukrainian soldiers and the whole Ukraine with her Protection, Saint Olga takes up a javelin, and even a “saint Javelina” appears. Innovation in Internet memes also concerns the rethinking of the responsibility of Ukrainians in their interaction with saints: now not only does Saint Nicholas protect children from Russian missiles, but also a Ukrainian soldier takes care of this saint who arrived with gifts. It was determined that in military Internet memes there may be a mix of Ukrainian plots with religious characters and plots from secular cultural products of the Euro-Atlantic circle. **The conclusions** were drawn that Internet memes with religious characters are popular as an effective weapon in information warfare and as a means of maintaining stress resistance of Ukrainians.*

Key words: Internet memes, religious characters, Ukraine, war, information weapons.

Актуальність теми. Під час війни людям властиво прикликати всіх можливих помічників у їх боротьбі, у захисті від нападників. Це стосується помічників, зокрема, й релігійних помічників — релігійних персонажів, патронів та опікунів. У війні Росії проти України українцям явно не завадить будь-чия допомога, і, крім наративів про війну, базованих на інформаційних повідомленнях та наочних враженнях, закономірно актуалізувався наратив про релігійних захисників українського народу. Вже з перших років збройного вторгнення Російської Федерації на територію України уявлення про релігійних патронів-захисників стали візуалізуватись у Інтернет-мемах. Такий процес активізувався з початком повномасштабного воєнного наступу ворога, й ця народна творчість вийшла за межі українського сектору Мережі. Взагалі, візуалізація образів героїв-захисників має довгу історію — і не лише геральдичну, однак нині маємо небачені раніше потужні інструменти візуалізації таких та інших образів та ідей, а також — і комунікації тих, хто їх створює, втілює та пропагує, хто ними надихається й надихає. Інтернет, зокрема і особливо — через соціальні мережі, став інкубатором та провайдером численних мемів українців, що представляють релігійних персонажів як захисників Києва та всієї України. Отже, на часі вивчення цього явища релігієзнавцями. Тож **метою** даного дослідження стало виявлення місця Інтернет-мемів з релігійними героями у осмисленні подій сучасної війни Російської Федерації проти України, окреслення їх значення для опору військовій та інформаційній агресії ворога та у підтримці психологічного здоров'я українців.

Ступінь дослідження. Інтернет-меми, цей відносно (технічно) новий спосіб створення та розповсюдження мислевірусів у лаконічній, емоційно зачепливій візуальній та текстовій формі, останніми роками масово застосовуються як інструмент пропаганди та контрпропаганди¹, і колеги-філософи вже звернули на це виправдану увагу. Так, Р. Додонов² зосередився на аналізі Інтернет-мемів, що постали під час оборони Києва у 2022 р., а Г. Филипович³ — на дослідженні візуальних образів мемів. Відзначимо, що старшими зразками подібної творчості є карикатури, плакати, графіті, дотепні лаконічні коломийки, а нині це — фотоколажі з підписами, короткі відео, так звані мотиватори і демотиватори, котрі з Інтернету можуть перекочувувати на бігборди, в народні приказки та лексикон журналістів. Під час теперішньої війни,

¹ Ми всі помremo, а вони — ні. Як меми визначають наші погляди на минуле та проєктують майбутнє. ЛЮОК. URL: <https://lyuk.media/baraban/mems/>

² Додонов, Р. Оборона Києва 2022 року через призму мемології. Київські філософські студії-2023: Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 19 травня 2023 р.): тези доповідей / за заг. ред. проф. Р.О. Додонова. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. С. 16-37. URL: https://fshn.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/kaf_f/KFS-2023/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0_%D0%9A%D0%A4%D0%A1-23.pdf

³ Филипович Г. Мистецтво під час війни: досвід України. Київські філософські студії: Матеріали V Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 20 травня 2022 р.): тези доповідей / за заг. ред. проф. Р.О. Додонова. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2022. URL: https://fshn.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/kaf_f/KFS-2022/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0_%D0%9A%D0%A4%D0%A12022.pdf С. 186-190.

як це бувало і у попередні війни з плакатами й карикатурами, точаться інформаційні баталії Інтернет-мемів між українцями⁴ та росіянами⁵, у якому українцям нерідко доводиться “відвойовувати” своїх власних героїв та святих. Той факт, що у чималій частці Інтернет-мемів (та у їх обговореннях, зокрема і з боку закордонних дослідників) дискутуються релігійні акценти⁶, — закономірний з огляду на вагому присутність релігійних наративів у народній пам'яті, котра століттями осмислювалась у відповідному світоглядному контексті. І ці наративи були, скажімо так, не завжди “канонічними”, незрідка містили гумор, гротеск, сатиру, що й відображалось у їх тій чи іншій візуалізації, починаючи з деяких графіті на храмах і завершуючи вертепними персонажами. Нині бачимо продовження цієї народної традиції в різних мистецьких формах, що вже потрапило у поле професійної уваги колег⁷, і особливо популярні серед них — якраз Інтернет-меми. Однак, наразі бракує релігієзнавчих досліджень, спеціально присвячених саме Інтернет-мемам з релігійними героями, тож варто заповнювати цю цікаву нішу.

Основний текст. Насамперед слід підкреслити, що образи на Інтернет-мемах них — це не просто щось знайоме, на що підбадьорливо подивитись, і хочеться відразу розповсюдити. Усвідомлюють таке їх творці чи ні, але здійснюваним вибором персонажів для зображень обираються засоби мобілізації світоглядного потенціалу, на який можна спертись у боротьбі. У “воєнних” арт-мотиваторах збираються та взаємодіють у допомозі українцям релігійні персонажі, герої святих книг і святців: Христос у бронезилеті та огорнутий українським прапором у боротьбі з Антихристом, огорнутим прапором РФ; Богородиця Оранта з Покровом із захисної сітки над нашими вояками; ангели, святі та герої, одягнені у військове вбрання, беруть в руки зброю. Очікувано “мобілізований” весь київський легендаріум: “озброюються” святий князь Володимир Хреститель і засновники Києва, та закликають всіх на захист рідного міста.

Зауважимо, що далеко не в усіх випадках явно зазначене авторство таких Інтернет-мемів, і навіть пошук по зображеннях служби Гугл рідко коли може надати у розшуках автора вичерпну допомогу. Інтернет-меми, як правило, розповсюджуються у вільному доступі, і безліч разів передрукуюються,

⁴ Меми про війну — те, що допомагає всій країні триматися й перемагати РФ в інформаційній війні. Заборона. URL: <https://zaborona.com/memy-pro-vijnu-te-shho-dopomagaye-vsij-krayini-trymatysya-j-peremagaty-rf-v-informaczijnij-vijni/>

⁵ Дуже чорний гумор: меми як інструмент російської пропаганди. Український кризовий медіа-центр. URL: <https://uacrisis.org/uk/duzhe-chornyj-gumor-memy-yak-instrument-rosijskoyi-propagandy>

⁶ Neivanmade. Майже ікони. Сакральні мотиви як засіб у воєнному плакаті. Патріархат. URL: <https://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/mayzhe-ikony-sakralni-motyvy-ik-zasoby-u-voiennomu-plakati/>; Religious Icons in Art and War. Saint Javelin and Symbols of Resistance. National WWI Museum and Memorial. URL: <https://www.theworldwar.org/learn/about-wwi/religious-icons-art-and-war>

⁷ Наприклад, Филипович Г. Мистецтво під час війни: досвід України. Київські філософські студії: Матеріали V Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 20 травня 2022 р.): тези доповідей / за заг. ред. проф. Р.О. Додонова. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2022. URL: https://fshn.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/kaf_f/KFS-2022/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0_%D0%9A%D0%A4%D0%A12022.pdf С. 186-190.

переробляються і доповнюються. Припускаємо, що для творців Інтернет-мемів здебільшого важливіше ширше знайомство з їх творами, аніж їх підпис, вже не кажучи про те, що частина зображень для відповідних композицій взяті з відомих ікон чи скульптур святих.

Цікаво, що у більшості випадків релігійні образи Інтернет-мемів — християнські, однак може застосовуватись і певний синкретизм: наприклад, українці без проблем об'єднують зусилля на нашу користь архангела Михайла та легендарного Змія Горинича. Сьогоднішні українці оспівуються як нащадки лицарів, козаків-характерників, вояків УПА, і їх благословляють на бій як Перун, так і Христос. Зустрічаються і сміливі інтерпретації християнських персонажів чи “похідних” з них: серед таких Інтернет-мемів великої популярності набула не просто нова свята, а буквально святий символ зброї — “свята Джавелина” одягнена у вишиванку та комуфляж. Цей Інтернет-мем є колективною “збірною” творчістю авторів з різних країн, і став, зусиллями канадського ентузіаста, не лише інформаційною підтримкою українців, а й засобом збору великої фінансової допомоги для них⁸.

Подібні зображення, часто і з влучними дотепними написами, а також і зображення українських воїнів з біблійними цитатами, спостерігаються не лише в Інтернеті, але й на вуличних бігбодах, а також і на символіці українських вояків, на художніх виставках у музеях та на відкритих арт-просторах. Така творчість жваво обговорюється в соціальних мережах, і використовується у дискусіях з опонентно налаштованими користувачами (зокрема, в “батлах” з “ватниками” та росіянами) та у донесенні інформації про українців, які борються й не западають на дусі — до наших союзників та мешканців нейтральних країн.

Власне, явище прикликання на допомогу у боротьбі святих і героїв та візуалізація цього – не унікальне. Фантазія художників всіх минулих століть — від всесвітньо відомих і до розмальовників парканів — відобразила аналогічну народну творчість, у якій зустрічались релігійні та міфологічні образи різних епосів, етносів та часів. Зокрема, на європейських теренах таке досить активно відбувалось від часів великого переселення народів та міксування римського й іншого європейського контенту, середземноморського та нордичного, язичницького та християнського. Відповідна творчість попадала і на храмові фрески, і у перші друковані книги, і на ярмаркові мальовані ятки, на герби та прапори, на шовк чи дерюгу наметів — лицарських чи сіроми ополчення. І все це також працювало засобами: ідентифікації та маніфестації ідентичності, підтримки своїх та знецінення чужих, підняття духу та правильного ідеологічного настановлення. Тож сьогодні для Інтернет-мемів просто є більші простір, доступність та мобільність.

І український подібний “воєнний” візуал з елементами релігійними працює аналогічно, виводячи міфотворчість на новий рівень. Тепер можна побачити не лише картинки, де наші вояки-герої зображуються з крилами ангелів-охоронців,

⁸ 'Iconic' Saint Javelin helps fundraise over \$1 million for Ukraine. The Kyiv Independent. URL: <https://kyivindependent.com/iconic-saint-javelin-helps-fundraise-over-1-million-for-ukraine/>

як це було ще від часів Майдану (і такі образи вже успішно перекочували на їх шеврони). Ба українські креативщики візуальної зброї пішли далі, услід за нашими предками, які були ставали на захист скривдженого Божественного сина: наші солдати виносять з поля боя пораненого ангела, що впав після знищення ворожої ракети у повітряній битві, а з образом святого Миколи, котрий захищає українських дітей від російських ракет⁹ — сусідує образ українського воїна, що пригортає св. Миколу¹⁰: так, як святий колись гойдав його, маленького, на колінах.

Прикметно, як розвивається українська міфотворчість в сьогоденних геополітичних реаліях: у народній творчості сплітаються знаковими образами не лише традиційні релігійні, але й символи походженням з інших частин Євро-Атлантики, у класичному чи сучасному їх прочитанні. У візуальних творах зустрічається пам'ять з часів минулих та культурний контекст з сучасності, синтезуються не тільки легендарні та християнські герої, але й виникають кроскультурні альянси, працюють “машини часу” та нестримна народна фантазія: у любительських шедеврах Змій Горинич вже співпрацює не лише з патроном столиці архангелом Михайлом — його вогонь спрямовують на ворогів командою “Дракаріс!” свята Ольга та козак Мамай¹¹. Такі образи демонструють ще складніший синкретизм уявлень: до симбіозу місцевих легендарного та релігійного персонажів долучається використання героїки іноземних популярних епопей — епістолярно-медіального продукту сучасної євроатлантичної цивілізації “Пісня льоду і полум'я” авторства культового американського письменника Д. Мартіна. У ній відроджені дракони символізують повернення людей, котрі вже були скептично налаштовані щодо релігій, до визнання присутності містичних сил та використання їх, а наша свята княгиня у творчості дотепних українців насилає вогонь Горинича “запозиченим” символічним гаслом — на теперішніх нападників, заклятих ворогів.

Згадані та інші аналогічні вияви народної пам'яті й мемо-творчості, де релігійні персонажі допомагають українцям у їх праведній боротьбі з нападниками, рясно розповсюджуються Мережею, збираються на тематичні сайти і опиняються на шевронах наших героїв-військових, переспівуються все нові варіації та креативляться нові ідеї. Й вони мають перекочувувати і у шкільні підручники, мультфільми й фільми, а також — і на експорт, що вже, власне, почалось. Все має працювати на нашу перемогу, і представлені у розглянутому візуалі ідеї (опертя на наш сакрум, співпраці всіх рідних сил, оптимістичного налаштування) — це наша зброя зараз і “на виріст”.

Висновки. Тож “воєнні” Інтернет-меми з релігійними та легендарними героями, що вийшли і в офлайн, вже працюють на захисті нашої національної

⁹ Журавель Юрій. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=905492087603741&set=pb.100044288746667.-2207520000&type=3>

¹⁰ Нікіта Тітов. Світлини. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=6926937560706672&set=pb.100001714917168.-2207520000&type=3>

¹¹ Лада Громова. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=6111662198853087&set=pb.100000281013479.-2207520000&type=3>

безпеки – як ефективні інструменти в інформаційній війні з ворогом, як засоби підняття духу та акумуляції резильєнтності, оптимізму, наснаги, надії на перемогу. І ці наративи в умовах сучасних інформаційних можливостей швидко поширюються та успішно працюють у означеній якості, тож їх функціонування й розвиток варті бути предметом подальших міждисциплінарних досліджень. Для релігієзнавців різноманітний візуально-текстовий матеріал такої народної творчості може слугувати оригінальним джерелом для вивчення іноді парадоксальних шляхів розвитку релігійних уявлень, дослідження впливу релігійності на підтримання стресостійкості.

Новинки у такому предметному полі продовжують активно додаватись. Можна з виправданим дослідницьким інтересом продовжувати спостерігати за розвитком даної тематики: серед останніх її проявів – асоціація нашої київської Оранти Нерушимої Стіни зі Стіною між цивілізованим світом та дикунами й нежиттю із згаданої епопеї “Пісні льоду та полум'я”. Очевидно, що такий матеріал і далі прибуватиме: українцям потрібна всяка зброя для Перемоги. Отже, релігієзнавці мають нове цікаве предметне поле вивчення, що активно поповнюється. Доцільно було б прослідкувати трансформації релігійних образів та мотивів, що залучаються в Інтернет-меми, шляхи розповсюдження останніх, аудиторії, де вони популяризуються, та перебіг обговорень і дискусій навколо даного явища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Додонов Р. Оборона Києва 2022 року через призму мемології. *Київські філософські студії-2023*: Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 19 травня 2023 р.) : тези доповідей / за заг. ред. проф. Р.О. Додонova. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. С. 16-37. URL: https://fshn.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/kaf_f/KFS-2023/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0_%D0%9A%D0%A4%D0%A1-23.pdf
2. Дуже чорний гумор: меми як інструмент російської пропаганди. *Український кризовий медіа-центр*. URL: <https://uacrisis.org/uk/duzhe-chornyj-gumor-memy-yak-instrument-rosijskoyi-propagandy>
3. Журавель Юрій. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=905492087603741&set=pb.100044288746667.-2207520000&type=3>
4. Лада Громова. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=6111662198853087&set=pb.100000281013479.-2207520000&type=3>
5. Меми про війну — те, що допомагає всій країні триматися й перемагати РФ в інформаційній війні. *Заборона*. URL: <https://zaborona.com/memy-pro-vijnu-te-shho-dopomagaye-vsij-krayini-trymatysya-j-peremagaty-rf-v-informacijnij-vijni/>

6. Ми всі помремо, а вони — ні. Як меми визначають наші погляди на минуле та проєктують майбутнє. *ЛЮК*. URL: <https://lyuk.media/baraban/mems/>
7. Нікіта Тітов. Світлина. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=6926937560706672&set=pb.100001714917168.-2207520000&type=3>
8. Neivanmade. Майже ікони. Сакральні мотиви як засіб у воєнному плакаті. *Патріархат*. URL: <https://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/mayzhe-ikony-sakralni-motyvy-iak-zasoby-u-voiennomu-plakati/>
9. Филипович Г. Мистецтво під час війни: досвід України. *Київські філософські студії*: Матеріали V Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 20 травня 2022 р.): тези доповідей / за заг. ред. проф. Р.О. Додонова. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2022. URL: https://fshn.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/kaf_f/KFS-2022/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0_%D0%9A%D0%A4%D0%A12022.pdf С. 186-190.
10. 'Iconic' Saint Javelin helps fundraise over \$1 million for Ukraine. *The Kyiv Independent*. URL: <https://kyivindependent.com/iconic-saint-javelin-helps-fundraise-over-1-million-for-ukraine/>
11. Religious Icons in Art and War. Saint Javelin and Symbols of Resistance. *National WWI Museum and Memorial*. URL: <https://www.theworldwar.org/learn/about-wwi/religious-icons-art-and-war>

REFERENCES:

1. Dodonov R. Oborona Kyieva 2022 roku cherez pryzmu memolohii. *Kyivski filozofski studii-2023*: Materialy VI Vseukrainskoi naukovoï konferentsii (m. Kyiv, 19 travnia 2023 r.) : tezy dopovidei / za zah. red. prof. R.O. Dodonova. Kyiv: Kyivskiyi universytet imeni Borysa Hrinchenka, 2023. S. 16-37. https://fshn.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/kaf_f/KFS-2023/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0_%D0%9A%D0%A4%D0%A1-23.pdf
2. Duzhe chornyi humor: memy yak instrument rosiiskoi propahandy. *Ukrainskyi kryzovi media-tsentr*. <https://uacrisis.org/uk/duzhe-chornyj-gumor-memy-yak-instrument-rosijskoyi-propagandy>
3. Zhuravel Yurii. *Facebook*. <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=905492087603741&set=pb.100044288746667.-2207520000&type=3>
4. Lada Hromova. *Facebook*. <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=6111662198853087&set=pb.100000281013479.-2207520000&type=3>
5. Memy pro viinu — te, shcho dopomahaie vsii kraini trymatysia y peremahaty RF v informatsiinii viini. *Zaborona*. <https://zaborona.com/memy-pro-vijnu-te-shho-dopomagaye-vsij-krayini-trymatysya-j-peremagaty-rf-v-informacziyni-vijni/>

6. My vsi pomremo, a vony — ni. Yak memy vyznachaiut nashi pohliady na mynule ta proiektuiut maibutnie. *LluK*. <https://lyuk.media/baraban/mems/>
7. Nikita Titov. Svitlyny. *Facebook*. <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=6926937560706672&set=pb.100001714917168.-2207520000&type=3>
8. Neivanmade. Maizhe ikony. Sakralni motyvy yak zasib u voiennomu plakati. *Patriarkhat*. <https://www.patriarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/mayzhe-ikony-sakralni-motyvy-iaak-zasoby-u-voiennomu-plakati/>
9. Fylypovych H. Mystetstvo pid chas viiny: dosvid Ukrainy. *Kyivski filosofski studii: Materialy V Vseukrainskoi naukovoï konferentsii* (m. Kyiv, 20 travnia 2022 r.) : tezy dopovidei / za zah. red. prof. R.O. Dodonova. Kyiv: Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka, 2022. https://fshn.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/kaf_f/KFS-2022/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0_%D0%9A%D0%A4%D0%A12022.pdf С. 186-190.
10. 'Iconic' Saint Javelin helps fundraise over \$1 million for Ukraine. *The Kyiv Independent*. <https://kyivindependent.com/iconic-saint-javelin-helps-fundraise-over-1-million-for-ukraine/>
11. Religious Icons in Art and War. Saint Javelin and Symbols of Resistance. *National WWI Museum and Memorial*. URL: <https://www.theworldwar.org/learn/about-wwi/religious-icons-art-and-war>

*Стаття надійшла до редакції 01.12.2024 р.
Стаття рекомендована до друку 03.01.2025 р.*